

МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Бромірський Б., Завадських Г. М., к.е.н., доцент
*Таврійський державний агротехнологічний університет
ім. Дмитра Моторного*

Постановка проблеми. Мале підприємництво є органічним структурним елементом ринкової економіки. Цей сектор економіки історично і логічно відігравав роль необхідної передумови створення ринкового середовища. Він був первинною вихідною формою ринкового господарювання у вигляді дрібнотоварного виробництва.

В умовах нестабільної соціально-економічної та політичної ситуації в Україні надважливе значення для стабілізації економіки мають розвиток та підтримка малих підприємств. Оскільки малий бізнес дуже чутливий до економічних змін, його стан в нашій країні залишається незадовільним.

Основними причинами, які стримують розвиток малого бізнесу є обмеженість доступу до кредитних та інших фінансових ресурсів, недостатність інформаційної бази, недосконалість податкової системи, відсутність належної державної стратегії підтримки розвитку малого підприємництва.

Проблеми та перспективи діяльності малого бізнесу залишаються актуальними для таких українських науковців, як В. Гейць, М. Денисенко, М. Єрмошенко, В. Кобилко, М. Козоріз, О. Мазур, Л. Федулова, Н. Чухрай, З. Юринець.

Основні матеріали дослідження. Мале підприємництво формує конкурентне середовище, забезпечує ефективне використання виробничих ресурсів, стимулює ділову активність у країні, підвищує рівень зайнятості населення, забезпечує добробут підприємців, генерує становлення середнього класу населення, зумовлює стійкість соціально-економічної системи держави. Подальший розвиток малого бізнесу є надійним потенціалом України в подоланні негативних соціально-економічних процесів, таких як, відтік працездатного населення за кордон, низький рівень якості життя, високий рівень тінізації економіки, низька конкурентоспроможність частини вітчизняних виробництв.

В Україні аналіз економічної характеристики малого підприємництва визначають дві обставини: воно об'єктивно існує та розвивається як певна цілісність, сектор економіки (національного, регіонального, місцевого рівнів); воно є особливим типом підприємницької діяльності. Структура економіки за розміром передбачає співіснування підприємств різних розмірів, зокрема й малих, які утворюють відповідну групу. Цю сукупність виробничих осередків, невеликих за масштабом, характеризує поняття “дрібне виробництво”.

На сьогодні в Україні існує поділ підприємств на типи згідно статті 55 Господарського кодексу: суб'єкти мікропідприємництва (до 10 осіб, до 2 млн. євро), малого підприємництва (до 50 осіб, до 10 млн. євро), середнього підприємництва (до 250 осіб, до 50 млн. євро) та великого підприємництва (більше 250 осіб, більше 50 млн. євро).

Дана класифікація залишається в силі тимчасово, оскільки Мінекономрозвитку розробило зміни до Господарського кодексу у частині критеріїв віднесення суб'єктів господарювання до мікропідприємництва, малого, середнього або великого підприємництва. Відповідний проект оприлюднено для громадського обговорення на сайті Міністерства. Однак, виключно для цілей бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності уже з 2018 року використовується нова класифікація, яка не збігається з Господарським кодексом.

Як показує дослідження, в Україні внесок малого бізнесу у ВВП країни залишається низьким і складає лише близько 19%. За даними Державного комітету статистики України (табл. 2) станом на 01.01.2018 в Україні налічувалося 1839593 суб'єктів господарювання, з яких 339374 малих підприємства, в тому числі 292772 мікропідприємства та 1483297 суб'єктів малого підприємництва (ФОП), в тому числі 1471965 суб'єктів мікропідприємництва.

Аналіз розподілу малих підприємств України за основними видами економічної діяльності в 2018 році показав, що на виробничий сектор (сільське господарство, промисловість та будівництво) припадало 34,23 %, торгівлю – 26,64 % і на решту галузей економіки – 39,13%.

Кількість наймах працівників суб'єктів малого та мікропідприємництва (ФОП) в порівнянні з 2017 роком збільшилась на 26,3 % та 220,17 % відповідно. Позитивну динаміку обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг) малих підприємств ілюструє

діаграма. В порівнянні з 2010 роком по малим та мікропідприємствам цей показник збільшився втричі, а суб'єктам малого та мікро-підприємництва (ФОП) – у 3,5 рази.

Негативний фінансовий результат відображає наявність проблем в секторі малого підприємництва нашої країни. Аналіз показав, що спостерігається позитивна динаміка співвідношення прибуткових та збиткових малих та мікропідприємств. Так, якщо у 2010 році лише 58,6% малих та 58,4% мікропідприємств генерували прибуток, то у 2018 році таких було вже 72,5% та 70,3% відповідно. Питома вага малих підприємств, які завершили 2018 рік зі збитками, становила 27,5% (проти 41,4% у 2010 році), а мікропідприємств – 29,7% проти 41,6% у 2010 році.

Формування соціально орієнтованої економічної моделі України можливо лише за умов інтенсивного розвитку підприємництва в кожному регіоні нашої держави. Здорове економічне середовище для розвитку територіальних громад може утворитися на ґрунті функціонування широкого прошарку малих і середніх підприємницьких структур, які спроможні стимулювати конкуренцію, формувати основу для регіонального розвитку шляхом створення середнього класу.

Дослідження територіального розподілу малих підприємств (МП) по регіонах України у 2018 році (рисунок 4) свідчить про те, що найвищі показники їх концентрації характерні для Дніпропетровської (27772 од.), Одеської (23803 од.) та Харківської (22564 од.) областей, а найнижчі кількісні показники демонструють Луганська (3240 од.), Вінницька (4511 од.), Тернопільська (4778 од.) та Чернівецька (3913 од.) області.

Серед регіонів країни порівняно високий рівень розвитку малого бізнесу є характерним для Дніпропетровської, Київської, Одеської та Запорізької областей – промислових та туристичних центрів країни з більш розвинутою транспортною та виробничою інфраструктурою. До регіонів з порівняно низьким рівнем розвитку малого бізнесу відносяться Луганська, Донецька, Тернопільська та Чернівецька області, що свідчить про наявність проблем та неефективну регіональну політику в сфері малого бізнесу.

Результаті проведеного аналізу статистичних даних щодо стану та тенденцій розвитку малого бізнесу в Україні впродовж 2010-2018 років свідчать про сповільнений розвиток цього сектору економіки, що характеризується невисоким рівнем ефективності. На тенденції розвитку малого підприємництва в Україні безпосередньо

впливає негативна динаміка основних макроекономічних показників. Зокрема, спад ВВП призвів до зменшення внутрішніх фінансових ресурсів держави, обігових коштів у суб'єктів підприємницької діяльності, зниження купівельної спроможності населення тощо.

До основних макроекономічних чинників, які впливають на розвиток малого підприємництва, слід віднести, передусім, обмеженість внутрішнього попиту та наявність кризи збуту на внутрішньому ринку у зв'язку з браком вільних фінансових коштів підприємств, зниженням реальних доходів населення, незначну інвестиційну активність, відсутність переливу коштів з фінансового в реальний сектор економіки, обмеженість кредитів. Сучасна макроекономічна кон'юнктура створює додаткові складнощі для малого бізнесу.

Проведені дослідження дають змогу стверджувати, що малий бізнес в Україні визначається певними рисами, які суттєво відрізняють його від підприємництва більшості зарубіжних країн, зокрема:

- низьким рівнем технічного оснащення при суттєвому інноваційному потенціалі;
- слабким управлінським рівнем, недостатністю знань, досвіду та культури у сфері ринкових відносин;
- відсутністю системи самоорганізації та недостатністю інфраструктури щодо підтримки малого підприємництва.

Ефективний розвиток МСБ є основним показником стабільності та прогресивності економічного розвитку країни, адже саме підприємницький сектор забезпечує економіку країни усіма необхідними ресурсами та сприяє реалізації наявного потенціалу.

Переважає більшість українських компаній в секторі підприємництва – це малі та середні підприємства (МСП), подібно до більшості країн по всьому світі. 96% українських підприємств у секторі бізнесу – це мікропідприємства, тобто підприємства, що наймають менше десяти робітників.

Рівень розвитку малого підприємництва в Україні залишається низьким і стримується низкою факторів. В 2018 році в порівнянні з 2010 кількість малих підприємств в країні зменшилась на 5,26 %, а мікропідприємств – на 2,62 %. Динаміка кількості малих та мікропідприємств в розрахунку на 10 тис. населення є нестабільною і коливається від 68 та 58 (відповідно) у 2016 році до 82 та 77 (відповідно) у 2013 році.

В галузевій структурі переважає торгівля, фінансова діяльність та операції з нерухомістю, що свідчить про недостатній рівень розвитку реального сектора виробництва в малому підприємстві.

Впродовж всього періоду дослідження постерігалась поступова тенденція зменшення кількості зайнятих та найманих в МП працівників. Позитивну динаміку демонструють обсяги реалізованої продукції (робіт, послуг) малих підприємств та суб'єктів малого підприємництва (ФОП). Впродовж 2010-2017 років сальдо фінансових результатів МП було від'ємним, лише у 2018 році малі підприємства отримали позитивний фінансовий результат (прибуток).

Регіональна диференціація малого підприємництва свідчить про його концентрацію переважно у великих містах країни, промислових і туристичних центрах - Дніпропетровській, Київській, Одеській, Харківській та Запорізькій областях.

Основними причинами незадовільного стану і низького рівня розвитку малого підприємництва в країні є недосконала нормативно-правова база, що регулює взаємовідносини в сфері малого бізнесу; нестача власних коштів і обмежений доступ до кредитних ресурсів для створення і розвитку малого бізнесу; низький рівень професійної підготовки і кваліфікації кадрів в цій сфері економіки; велике податкове навантаження на МП та суб'єкти малого підприємництва; недостатня державна підтримка розвитку малого підприємництва; адміністративні та бюрократичні перепони на шляху розвитку малого бізнесу.

Висновки. Узагальнюючи позитивні та негативні сторони розвитку малого бізнесу в Україні, можемо стверджувати, що сучасний розвиток цього сектору економіки практично не відповідає європейським показникам і відчутно відстає від європейських стандартів. Так, статистичні дані засвідчують, що частка малих та середніх підприємств у валовому внутрішньому продукті України становить лише 9%, тоді як у країнах з ринковою економікою сягає 50–65%. Дохід від реалізації продукції виконаних (робіт, послуг) виробничих малих підприємств сягає лише 2,3% від загального обсягу продукції, яку випускає промисловість України.

Виділивши ті заходи, які можливо реалізувати на регіональному рівні, ми пропонуємо їх включити до програм розвитку підприємницької діяльності в об'єднаннях територіальних громадах та окремих регіонах України, зокрема, Запорізької області.

Список літератури.

1. Завадських Г.М. Підприємництво: соціально-економічне та інституціональне забезпечення розвитку: колект. монографія. / Л.О. Андрєєва, Л.О. Болтянська, М.І. Грицаєнко, Завадських Г.М., Тебенко В.М. Мелітополь: Люкс, 2021. 300 с.

2. Завадських Г.М. Регіональна економіка: Навч. посібн. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 556с.

3. Завадських Г.М. Науково-прикладні основи ефективного розвитку аграрного сектору економіки України: колект. монографія. / Л.О. Андрєєва, Л.О. Болтянська, М.І. Грицаєнко, Г.М. Завадських, Г.П. Педченко. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2014. 271 с.

3. Завадських Г.М. Стан і тенденції розвитку малого підприємництва в Україні. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки), 2020. №1 (40).С. 115-125.

4. Завадських Г.М. Розвиток малого бізнесу. Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти: матеріали І Міжнародної науково-практичної інтернет -конференції, 19-21 березня 2019 р. Ч. 1. Львів: ЛНАУ, 2019. С. 69-71.

5. Завадських Г.М. Деякі аспекти розвитку малого підприємництва в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності», 14-15 травня 2020 р. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020.С. 238 - 240.

6. Завадських Г. М., Тебенко В. М., Терещенко М. А. Регіональні особливості розвитку малого підприємництва. The 7th International scientific and practical conference “Modern science: problems and innovations” (September 20-22, 2020) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2020. P. 428-433.

7. Zavadskykh H., Yavorska T., Prus Y., Lysak O. Problems and Prospects for Development of Family Households in Ukraine. Modern Development Paths of Agricultural Production. 2019. pp. 593-604.

8. Худолей В.Ю., Пономаренко Т.В., Іванова Т.М. Регіональні диспропорції малого бізнесу в Україні та шляхи їх усунення / В.Ю. Худолей, Т.В. Пономаренко, Т. М. Іванова // Науковий вісник Полісся, 2018. № 2 (14), С.186-195.